

Talkininko atsakymas A. Smetonai

Gintaras Songaila, Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondo direktorius,

www.DELFI.lt

2015 m. lapkričio 11 d. 08:00

Lapkričio 4 d. piliečių iniciatyvinė grupė „TALKA: už Lietuvos valstybinę kalbą“ Vyriausiajai rinkimų komisijai Konstitucijos ir konstitucinio įstatymo nustatyta tvarka pristatė beveik 70 000 piliečių parašų, įpareigojančių Seimą svarstyti įstatymo projektą.

Gintaras Songaila

© DELFI (Š.Mažeikos nuotr.)

Šio projekto pagrindinė idėja: nustatyti tokį piliečių asmenvardžių rašymo tapatybės dokumentuose principą, koks jau daugelį metų sėkmingai galioja Latvijoje, t.y., kad pagrindinis piliečio asmenvardžių įrašas juose visuomet būtų rašomas tik valstybine kalba, tačiau paso kitų įrašų skyriuje ar tapatybės kortelės kitoje pusėje būtų leidžiamas įrašas ir kita kalba. Netrukus pasirodė filologo Antano Smetonos straipsnis, kaip skelbia autorius, skirtas „persergėti nuo kenksmingo žingsnio latviško pavardžių rašymo pasuose kelio.“

Atidžiai susipažinęs su filologijos mokslų daktaro, docento Antano Smetonos (kad skaitytojams nesipainiotų su prezidentu A. Smetona, toliau paprastai vadinsime straipsnio autoriumi, docentu) straipsnyje „pateiktais faktais ir išvadomis“, su kuriomis jis siūlo diskutuoti, labai nustebau. Ilgame straipsnyje beveik nieko nediskutuojama apie pačią esmę „TALKOS“ palaikomą latvišką asmenvardžių rašybos oficialiuose dokumentuose modelį (keletą atvejų, kai jis paminėtas, dar aptarsime) ir visiškai nieko aiškaus nėra pasakyta apie jo „kenksmingumą“. Ir tai apgailėtina, nes latviškos patirties panaudojimas Lietuvai leistų pagaliau pašalinti bet kokią pagrindą kaimyninės šalies pretenzijoms ir jos palaikomų tomaševskininkų vykdomam tautiniam kiršinimui.

Beveik visas straipsnis išties yra skirtas socialdemokratų Seimo narių Gedimino Kirkilo ir Irenos Šiaulienės projekto apologetikai. Žodžiu, autorius skelbė, kad paaiškins apie tiltus, o kažkodėl parašė apie miltus. Straipsnio logika keista kadangi G. Kirkilo projektas, pasak autoriaus, nėra toks pavojingas ir lietuvių kalbos esą visai nesugriautų, tai TALKOS projektas, kuris siūlo pagal Latvijoje pasiteisinusį modelį išsaugoti rašybos valstybine kalba principus, yra atmestinas.

Labai gaila, kad autorius taip atsainiai, kalbėdamas ne tuo adresu ir ne į temą, susidoroja su beveik 200 žymių kultūros, meno, mokslo ir visuomenės veikėjų palaikyta, septyniasdešimties tūkstančių piliečių parašais paremta idėja, tyčiojasi iš jos iniciatorių ir netgi kaltina viso judėjimo dalyvius, esą jie, „užuot leidę ramiai dirbti specialistams, dažniausiai siekia nuvesti klystkeliais“. Ką kaip filologijos specialistas straipsnio autorius pasako apie TALKOS projektą? Netrukus pamatysime, kad NIEKO. Filologinių klystkelių docentas TALKOS pasiūlyme neieško. Nes jų ten ir nėra. Taigi, šiuo atveju jis galėtų „ramiai dirbti savo darbą“. Bet gi straipsnyje jis imasi sugraibyti kažką apie *juridinius* latviško modelio pavojus. Labai nesėkmingai. Panagrinėkime.

Ar latviškas modelis pažeidžia visuotinai pripažįstamas žmogaus teises?

Šiek tiek pavėlavęs į traukinį, docentas įsijungė į ideologinį klegesį apie piliečių asmenvardžius, kaip esą tik jų nuosavybę. Šią koncepciją jis netgi patobulino: esą tai yra ir konkrečios giminės nuosavybė. Tikriausiai autorius neskaitė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų, kur išsamiai išaiškinta, jog piliečio vardo ir pavardės užrašas valstybine kalba išreiškia „teisinį piliečio santykį su valstybe“, kad toks rašymas Lietuvoje, kaip, beje, ir Latvijoje, yra privalomas, nepriklausomai nuo asmens individualių ar kokių nors grupinių ypatybių.

TALKOS siūlomas latviškas rašybos modelis, numatantis galimybę piliečiui parašyti savo asmenvardį ne tik oficialia valstybine, bet ir kita kalba, kaip tik ir išreiškia pagarbą tokio piliečio ne vien tik kokiam nors gimininei, bet ir tautinei tapatybei (įskaitant ir užsieniečių, kurie tampa Lietuvos piliečiais, norui išsaugoti savo pavardės formą kita kalba). Bet latvių modelis neleidžia atsisakyti oficialios asmenvardžių rašybos valstybine kalba, ką būtent verčia padaryti G. Kirkilo projektas, kad ir kaip docentas savo straipsnyje jį begintų.

Pastaba: Nauji G. Kirkilo grupės siūlymai verstų užrašyti piliečių asmenvardžius pase panašiu būdu, kokį latviškas modelis leidžia tik kitų įrašų skyriuje. Prie šio manevro dar grįšime. Čia tik pabrėšiu, kad išties ginčą suvesti į „tris raides“ mėginama tik pastaruoju metu, tad tai nėra 50 metų diskusija, kaip teigia autorius. Juk dar prieš keletą mėnesių buvo siūloma priversti piliečių asmenvardžius oficialiai rašyti kitomis kalbomis su visais diakritiniais tos kalbos ženklais.

Tad belieka tik „argumentas“ dėl tarptautinių konvencijų saugojamų žmogaus teisių. Čia autorius ir vėl pavėlavo. Buvo teigiama, esą tarptautinė teisė neleidžia asmens vardo ir pavardės užrašyti valstybine kalba, nes tai esą neatpažįstamai iškraipo kita kalba parašytą jo asmenvardį ir sudaro asmeniui nepatogumų laisvai judėti į kitas šalis (nutylint, kad latviškas užrašymo modelis leidžia šios šalies piliečių pasuose ir asmens tapatybės kortelėse lotyniškais rašmenimis užrašyti asmens vardą ir pavardę taip pat ir kita kalba).

Tačiau Europos Žmogaus teisių teismas (EŽTT) byloje *Mencena prieš Latviją*, kurią docentas tik pamini, nieko nepaaiškindamas, kaip tik ir nusprendė, jog jokių žmogaus teisių, įskaitant ir teisę laisvai judėti, latviškas rašybos modelis nepažeidžia. Docentas dar pamiršo paminėti (arba gal tiesiog nežino?) ir Lenkijos tarnybų inicijuotą Europos Teisingumo teismo (ETT) bylą *Vardyn prieš Lietuvą*. Šioje byloje nutarta, kad piliečių vardų ir pavardžių oficialaus rašymo būdas jų tapatybės dokumentuose yra išimtinai nacionalinės teisės, t.y. vidaus reikalas.

Apie tai, ką sykį pamanė vieno komiteto nariai

Kaip gi straipsnio autorius, paniręs į jam matyt svetimą juridinį brūzgyną, mėgina paneigti šiuos įsiteisėjusius, galutinius, nebeapskundžiamus sprendimus? Ogi jis pateikia JTO Žmogaus teisių KOMITETO pranešimo apie svarstymus dėl *Raihman* skundo prieš Latviją ištrauką: „Vis dėlto, Komitetas **mano** [paryškinta G.S.], kad apribojimai patirti pareiškėjo, yra laikomi dideliais nepatogumais, kurie nėra pagrįsti, atsižvelgiant į tai, kad jie nėra proporcingi siekiamam tikslui“.

Autoriaus garbei, jis pateikia visą ištrauką, iš kurios ir matyti, kad nepaisant šios nuomonės, Komitetas nuo pat pradžių pripažįsta, kad „šis apribojimas negali būti laikomas neteisėtu“. Čia kalbama ne tiek apie asmenvardžio užrašymo latviškai teisėtumą, kiek apie apribojimo naudoti papildomą įrašą, kaip oficialųjį vietoje įrašo valstybine kalba, teisėtumą.

Tai ir tėra tas vienintelis „faktas“, kuriuo docentas mėgina pagrįsti savo gąsdinančius teiginius apie menamus, vos ne masinius latviško (ir lietuviško) asmenvardžių užrašymo piliečių pasuose pavojus. Šią posėdžio dalyvių NUOMONĘ autorius pateikia kaip svaresnį dalyką už privalomą galią turinčius TEISMŲ (EŽTT ir ETT) sprendimus. Nors autorius kaip ir pripažįsta, kad minėto komiteto nuomonė „rodos“ Latvijos niekaip neįpareigoja, tačiau leidžia sau padaryti išvadą, kad „latviams teks įsileisti pavardes ne tik iš pirmojo, bet ir iš antrojo lapo į visas gyvenimo sritis: į bankų korteles, metrikacijos dokumentus, nuosavybės dokumentus ir visur kitur.“ Dar daugiau, minėtosios komiteto nuomonės pagrindu jis mano, kad „ne už kalnų laikas, kai panašiai nuspręs [ar manys?] ir Europos žmogaus teisių teismas“.

Taigi, latviško modelio kritiką autorius grindžia vien savo paties pranašyste. Tačiau blogiausia, kad įsijautęs jis ir nebepastebi, jog katastrofa Latviją ištiktų tik po to, kai du Europos tarptautiniai teismai staiga pakeistų savo sprendimus. O štai Lietuvą tokia katastrofa gali ištikti net ir be perversmo tarptautinių teismų praktikoje.... Mat, priėmus docento proteguojamą G. Kirkilo projektą, Lietuvai kaip tik ir tektų į visas oficialiąsias informacines sistemas įsileisti piliečių asmenvardžių užrašus nevalstybinėmis kalbomis.

Manytina, kad straipsnio autorius pats nesiekė manipuliuoti natūraliu neatidumu skaitytojo, kuris gali neatskirti, kas yra komitetas, o kas yra teismas (ir kas yra sprendimas, o kas – tik nuomonė). Greičiausia šitokį įspūdį ir pačią informaciją apie kažkur Jungtinėse Tautose vykusį posėdį jis gavo iš šalies (vargu ar tikėtina, kad informaciją apie *Raihman* skundą jis rado savarankiškai). Pirmą kartą tokią informaciją į Lietuvos Respublikos Seimą atnešė Lenkijos finansuojamo ir Lietuvoje įsteigto „Europos žmogaus teisių fondo“ atstovai. Bet Teisės ir teisėtvarkos komitetui, kurio posėdyje dalyvau, ši informacija, suprantama, didelio įspūdžio nepadarė. Tik štai įdomu paklausti, ar A. Smetoną informacija pasiekė tiesiogiai iš fondo ar per tarpininkavimą iš Seimo?

Nors straipsnio autorius pabrėžia savo savarankiškumą kitų lituanistikos autoritetų (tarp jų ir savo mokytojų) atžvilgiu, tačiau straipsnio „atradimai“ apie juridinius pavojus, kurie neva kils *Latvijai*, jeigu ji ir toliau laikysis savo rašybos principų, nėra savarankiški. Tai rodo ir autoriaus samprotavimai apie kažkokius kitus esą „labai konkrečius teisinius sprendimus“ Latvijoje, kurie asmenvardžio užrašą paso kitų įrašų skyriuje esą beveik prilygina pagrindiniam puslapiui (mat iš latviško paso 14 puslapio įrašai kitomis kalbomis perkelti į 4 puslapį). Reikia perskaityti EŽTT bylos *Mencena prieš Latviją* sprendimą, kad žinotum, jog Latvija tiesiog atsižvelgė į šio teismo neįpareigojančią rekomendaciją vardan piliečių patogumo perkelti kitų įrašų skyrių bent kiek arčiau pagrindinio puslapio. Turbūt docento konsultantai jį suklaidino, nepasakydami, kad jokių kitų „baisinių“ juridinių pavojų, apskundimų ar sprendimų net ir nebuvo?

Tikriausiai tie patys autoriaus neįvardinti „teisininkai“ ar „teisės specialistai“, docento lūpomis gąsdinantys, kad piliečio pavardės įrašas tolimesniame puslapyje „turės nė kiek ne mažesnę svarbą už pirmame puslapyje parašytą pavardę“, paprasčiausia užmiršo pridurti, kad 2009-11-09 Lietuvos Respublikos [Konstitucinis Teismas](#) jau išnagrinėjo šį klausimą ir išaiškino, kad piliečių asmenvardžių įrašai papildomų įrašų skyriuje neturi ir negali turėti tokios pat svarbos ir oficialaus vartojimo statuso, kokį turi įrašai pagrindiniame puslapyje valstybine kalba.

Štai ir viskas, ką filologijos specialistas rado pasakyti apie neva kažkokias grėsmes keliantį ir kažkuo esą kenksmingą latvišką oficialiosios asmenvardžių rašybos modelį, kurį remia TALKA (docentas tai įvardina „velniava, sukama kaip vadinamasis latviškas variantas“). Visa straipsnio konstrukcija ir piliečių iniciatyvos suniekinimui skirtas patosas griūva kaip kortų namelis.

Autoriaus logikos neišsaugo jo pasirinkta taktika suplakti apskritai visų svetimvardžių rašybos lietuvių kalboje (tas būtų aktualu tik G. Kirkilo projektui) ir teisinius piliečių vardų ir pavardžių rašybos asmens tapatybės dokumentuose klausimus. Tačiau gal autorius „velniavą“ įžiūri pačioje latviško modelio įgyvendinimo formoje, kurią siūlo TALKA, ir nori ką nors patobulinti?

Kuo piliečių TALKOS lietuviškas pasiūlymas skiriasi nuo latviškojo modelio?

Pažymėtina, kad TALKOS siūlomas projektas kai kuriais kitais bruožais yra kiek liberalesnis už latvišką asmenvardžių oficialiosios rašybos sprendimą. Svarbiausias iš jų „tai išsaugota galimybė įrašuose valstybine kalba piliečiams pasirinkti variantą be lietuvių kalbos vardininko galūnės (nors tai daro žalą lietuvių kalbos sistemai, tokia praktika Lietuvoje įsigalėjo nuo Atgimimo laikų; pažymėtina, jog latviškas modelis leidžia tik sugramatintą rašybą).

Atsižvelgiant į tai, kad piliečių asmenvardžių įrašų nevalstybine kalba nenumatoma įtraukti į oficialų vartojimą nacionalinėse informacinėse sistemose (be to, tai ir nėra įmanoma), TALKOS pasiūlymas neatmeta piliečio asmenvardžio rašybos *pasą papildomų įrašų skyriuje* nevalstybine kalba *su visais tos kalbos rašto diakritiniais ženklais*. Skanuota tokio įrašo forma nebūtų brangus dalykas, tačiau leistų piliečiui teisėtai jį vartoti savo gimtosios kalbos raštuose. Toks sprendimas techniškai leistų piliečio asmenvardį įrašyti ir nelotyniško pagrindo rašmenimis. Bet nuo to buvo susilaikyta, atsižvelgus į Konstitucinio Teismo nustatytus apribojimus ir precedentą, kuris leistų Rusijai reikalauti, kad Latvijos piliečių pasuose asmenvardžiai būtų užrašomi ir kirilica.

Atrodo, kad net ir liberalieji piliečių asmenvardžių „suprekinimo“ bei „asmeninio nusišavinimo“ šalininkai per kokį dešimtmetį pagaliau suprato, kad net vien lotyniško pagrindo kelių šimtų kalbų rašmenų neįmanoma sukūsti į valstybės informacines sistemas ir sąmoningai jas vartoti, nesukeliant chaoso. Štai kodėl jie pastaruoju metu nusprendė kol kas apsiriboti tik lotyniškais rašmenimis, esą jais galima užrašyti piliečio asmenvardį, išvis atsisakant užrašo valstybine kalba. Pradžioje tai mėginta pateikti kaip rūpinimąsi už užsieniečių išteklėjusiomis moterimis. Bet tuoj pat ir yla išlindo iš maišo, esą lenkų tautybės piliečiai, lyginant su jomis, būtų diskriminuojami, tad ši malonė turėtų būti suteikta visiems piliečiams, kurie pateiks nežinia kokius „dokumento šaltinius“. Bet ar šis naujas G.Kirkilo manevras išspręs problemą? Juk antai, lenkų tautybės piliečio pavardė būtų iškraipyta (parašyta nežinia kokia kalba „nei tai lietuvių, nei lenkų, nei lotynų). Net ir W įteisinimo tikslas pakibėtų ore, nes ši raidė nepriklauso lotynų kalbos abėcėlei.

O štai TALKOS pasiūlymas, viena vertus, leistų išsaugoti asmenvardžio užrašą autentiškais lotyniško pagrindo rašmenimis ta kalba, kurios pilietis pageidautų, o kita vertus, apsaugotų nuo bet kurios kitos kalbos rašmenų ir jos gramatinės sistemos brukimo į valstybine lietuvių kalba pateikiamus užrašus. Netgi ir Lenkų rinkimų akcijai toks vienintelis konstituciskai įmanomas sprendimas turėtų tikti, jei šios grupuotės tikslas nebūtų vien konflikto skatinimas ar net lietuvių

kalbos išstūmimas. Jis turėtų tiktai ir blaiviai galvojančioms liberalams, nes šalia privalomo užrašo valstybine kalba kiekvienas pilietis savo vardą ir pavardę savo papildomų įrašų skyriuje turėtų teisę taisyklingai įrašyti kita kalba savo paties pasirinkimu, o ne pagal „dokumento šaltinį“.

Ar „dokumento šaltiniai“ išgelbės valstybinę kalbą nuo invazijos?

Pastaroji aplinkybė (nebesiremti „dokumento šaltiniu“ papildomų įrašų skyriuje) labai užkliūva mūsų docentui. Jis mano, kad tai būtų nepateisinamas „demokratijos šėlsmas“ ir žada šią savo mintį patikslinti kitame savo straipsnio skyriuje, bet ... pamiršta (nebent tokiu patikslinimu sutiktume laikyti jau aptartą pranašingą viziją apie teismų sprendimus, priversiančius visus duomenis perkelti į pirmą puslapį, išstumiant valstybinę kalbą). Apribojimą užrašyti savo vardą ir pavardę kita kalba, jei to nenumato kažkoks dokumento šaltinis, docentas laiko saugikliu nuo tokio galimo tvano ir iškelia kaip G. Kirkilo projekto privalumą, nors pastarasis projektas tokį tvaną į pirmą puslapį kaip tik ir pradėtų. Kita vertus, ir pats autorius pripažįsta, kad ši sąvoka tikslintina – t.y. iš „dokumentų šaltinių“ galima išimti okupacinių laikų šaltinius, „jei to reikia“.

Siūlau skaitytojui pasirinkti, ar tai šventas naivumas, ar tik gudravimas. Pats G. Kirkilo projektas (prieš tai – A. Kubiliaus ir R. Šimašiaus, bet jam Seimas tada nepritarė jau pateikimo stadijoje) atsirado tik dėl to, kad kai kam labai reikėjo iš naujo įteisinti okupacinių laikų asmenvardžių rašybą, kai buvo apsieinama be lietuvių kalbos. Tai buvo autonomistų reikalavimai, iškelti dar Sąjūdžio laikais, kuriuos pradžioje rėmė Kremlius, o vėliau pradėjo remti ir Varšuva. Todėl, jei G. Kirkilo projektas bus priimtas, tai jau tikrai be patikslinimų apie „dokumento šaltinį“.

Ir tai nėra tik išvedžiojimai, bet faktas, kadangi Valentinas Stundys ir kiti Seimo nariai jau teikė tokius pasiūlymus. Spėkit, kas su jais atsitiko? Dalyvavau tame Teisės ir teisėtvarkos komiteto posėdyje, girdėjau ir įdomius šių pasiūlymų atmetimo motyvus, apie kuriuos čia nesiplėšime. Pagaliau, jei bus priimtas TALKOS projektas, joks „dokumento šaltinis“ valstybinės kalbos iš oficialaus įrašo pase nebeišstums. Gi kitų įrašų skyriui tokie reikalavimai kažin ar būtini, nes jie Lietuvos sąlygomis sukurtų ne tik papildomą administracinę naštą, bet ir korupcijos grėsmes. O docento argumentas, kad norinčių užsirašyti savo asmenvardį kita kalba papildomų įrašų skyriuje gali kilti „nematyta banga“, nėra iš tolo neprilygsta tam pavojui, jei kiltų panaši ir net mažesnė banga kita kalba ar puskalbe perrašinėti pagrindinį piliečio asmenvardžio įrašą valstybine kalba.

Apie TALKOS tikslą išsaugoti lietuvišką raidyną (abėcėlę)

Liko paskutinis latviškojo modelio įgyvendinimo menamas trūkumas, kurį TALKOS iniciatyvą „triuškinančio“ straipsnio autorius vienintelį ir mėgina pateikti kaip jau filologinį, o ne juridinį argumentą. Pasak autoriaus, tokia TALKOS formuluotė, kad piliečių vardų ir pavardžių įrašai valstybine kalba reiškia užrašymą „lietuvių kalbos abėcėlės 32 raidėmis pagal tarimą“, yra esą „vaikiškai naivi ir neatsakinga“. Esą šitaip būtų sustabdyta rašto raida, užkertamas kelias ateities „jablonskiams ir būgoms“, kurie gal kada norės plėsti abėcėlę ar reformuoti rašybą.

Įdomu, kad kitoje vietoje straipsnio autorius kaltina mus, „talkininkus“, jog meluojame, kad Kirkilo projektu siekiama pakeisti lietuvišką abėcėlę, išplečiant ją *q*, *x* ir *w* raidėmis. Esą niekas to nesiekia. Docentas net pripažįsta, kad lietuviškam raidynui nereikia šių „raidelių“, nes iš tiesų „lietuvių kalboje nėra su jomis sietinų specifinių garsų“, ir kad „raštas iš esmės visai neblogai nusistovėjęs“. Ir tuoj pat jis rūpinasi, kas gi atsitiks, jei Valstybinė lietuvių kalbos komisija staiga nuspręs pakeisti abėcėlę arba jei „Lietuvių kalbos institutas parašys naują gramatiką“. Be to, esą rašto „koregavimas“, kokį nuolat vykdo kultūringosios tautos „iš principo negresia kalbai“.

Dar grįšime prie to, ar tas rašto ir rašybos valstybinė kalba „koregavimas“, kurį bruka G. Kirkilo projektas, išties negresia kalbai (kitoj vietoj straipsnio autorius pripažįsta, kad netgi jo mokytojai, žymūs lituanistai dėl nelietuviškos asmenvardžių rašybos lietuvių kalboje teigia visai priešingai, nei jis). Čia tik atkreipsime dėmesį, jog TALKOS projektas kaip tik ir siekia *teisiškai* apsidrausti nuo kokios nors komisijos, kurią skiria politikai, ar instituto, kuriam savo valią gali diktuoti tie, kas valdo lėšas, sprendimų, kad jie negalėtų lengvai pakeisti dabartinio lietuvių kalbos raidyno, o tuo pačiu ir *fonetinio lietuvių kalbos rašybos principo*. Šis projektas taip pat siekia apsidrausti ir nuo „kultūringųjų tautų“ svetimų rašmenų bei jų kalbos sistemų primetimo lietuvių kalbai, taip kaip to siekia ir Latvijos teisėkūra, „saugodama latvių kalbos, kaip vientisos sistemos veikimą“.

Ir visai nesvarbu, kad docentui tai atrodo „juokinga“, nes šią latvių (ir lietuvių) kalbų apsaugą, tiek kiek ji susijusi su piliečių asmenvardžių oficialiąja rašyba, pripažino ir EŽTT, ir ETT. Dar daugiau, TALKOS sumanymas iš esmės atitinka ir Lietuvos Konstitucinio Teismo doktriną, kuri skelbia, kad spręsdamas piliečių asmenvardžių oficialiosios rašybos klausimus, įstatymų leidėjas privalo atsižvelgti į galios lietuvių kalbos specialistų institucijos išvadas ir kad jo sprendimai negali joms prieštarauti. Tai reiškia, kad piliečių asmenvardžių oficialios rašybos tvarką nustato ne kokio nors komisija ar institutas, kaip postringauja mūsų oponentas, sąmoningai painiodamas kalbos norminimo kompetenciją su valstybinės kalbos statuso įgyvendinimu.

Jei iš tiesų atsirastų toks „jablonskis ar būga“, kuris pasiūlytų apskritai pakeisti „nusistovėjusią“ lietuvių kalbos rašybą ar raidyną, ir jeigu tokius siūlymus netgi paremtų kokio nors komisija ar institutas, tai dar nereikštų, kad įstatymų leidėjas turėtų automatiškai perkelti tokius siūlymus į įstatymus. Visų pirma, jie turėtų prigyti Tautos vartosenoje (o jeigu tai būtų abėcėlės keitimas, toks fundamentalus veiksmas šiais laikais galėtų būti daromas tik prieš tai gavus aiškiai išreikštą Tautos pritarimą; malonu, kad požiūriui, jog „galiausiai ir viršiausiai“ tokius dalykus sprendžia Tauta, pritaria ir docentas). TALKA nesūlo keisti nei galiojančios abėcėlės, nei ja paremtos lietuvių kalbos rašybos, tik siūlo dabar galiojančius principus įrašyti į įstatymą, kad kam nors užsimanus nebūtų taip lengva juos pakeisti (net ir kai nėra jokio moksliskai pagrįsto poreikio!).

Nemažiau svarbu, kad „naivioji“ TALKOS formuluotė apsaugotų ir nuo tokios drumsto vandens strategijos, kai formaliai nekeičiant lietuvių kalbos raidyno bei rašybos principų būtų *faktiškai* primetama ir plečiama tokia oficialioji rašyba, kuri nesilaikytų šių principų. Šitokios strategijos pavyzdį būtent ir demonstruoja mūsų oponentas, kai remiasi *Dabartine lietuvių gramatika*, kurioje parašyta, kad greta lietuviškų raidžių **nelietuviškuose žodžiuose** [paryškino GS] gali būti ir kitos. Tai, ko gramatikos autoriai (A. Girdenis, K. Garšva) nepriskiria lietuvių kalbos žodžiams, docentui pritarus, Seimas jau priskirtų valstybinei lietuvių kalbai. Bet čia jau apie kitą projektą.

Apie tikrąją velniavą, susijusią būtent su G. Kirkilo projektu

Kad nebūčiau apkaltintas, jog kalbėjau apie batus, nors oponentas iš tiesų esą norėjo kalbėti apie ratus, turime bent trumpam grįžti ir prie tikrinių svetimybių rašybos nesutvarkytų problemų, su kuriomis ir yra susijęs ne TALKOS, bet G. Kirkilo ir I. Šiaulienės projektas, siūlantis į oficialią piliečių asmenvardžių rašybą perkelti tokią praktiką, kuri ne tik šiurkščiai paneigtų konstitucinį valstybinės kalbos principą, bet ir griautų pačią lietuvių kalbą.

Tiesą sakant, jei G. Kirkilo projekto apologetikoje nebūtų tiek daug melagingų teiginių, kažin ar dar būtų prasmė apie jį diskutuoti. Kiekvienas geranoriškas, praktinių sprendimų siekiąs politikas tikrai nesiiimtų į oficialią piliečių rašybą perkelti to nesiliaujančio aštraus konflikto, kuris vyksta visuomenėje ir tarp lituanistų dėl užsieniečių asmenvardžių (taip pat ir užsienio vietovardžių) rašybos lietuvių kalba ir spręsti ginčą, griaua ar negriaua mūsų kalbos sistemos

„originalioji“ (perkelta su visomis grafemomis) ir „hibridinė“ (neperkėlus visų grafemų, bei prie kita kalba parašyto žodžio pridėjus lietuvišką galūnę) tikrinių daiktavardžių rašyba lietuvių kalboje. Manau, kad piliečių asmenvardžių oficialioje rašyboje toks politikas rinktųsi problemų nekeltų kelią – apsiriboti įrašu lietuvių kalba, o kitakalbę „originalią“ formą palikti kitame skyriuje.

Mokslinis karas tarp užsienietišų žodžių formų nurašinėtojų ir jų lietuvintojų

Šešios dešimtys tituluotų lituanistų (taip, kaip ir giminiškos latvių kalbos specialistai), mano, kad plintanti kitų kalbų žodžių svetimybės formos perkėlimo į lietuvių kalbą praktika labai griauna jos fonetinę ir morfologinę sistemą, „platina puskalbę“ (V. Urbutis, *Lietuvių kalbos išdavystė*, 2007). Kad tai ne juokai, pacituosiu: „Tikrinių svetimybės nelaikymas mūsų žodžiais ir visa nurašytinių vardu diegimo afera vadovaujantis keisčiausiomis savo darbo „taisyklėmis“ verčia kalbininkus pagaliau aiškiai pasakyti, kad nurašinėtojai kalbos mokslo pozicijas yra palikę senai ir galutinai. Iš tikrųjų reikia kalbėti ne apie kalbininkų pažiūrų ar nuomonių skirtumą, o apie skirtumą tarp mokslo ir paprasčiausio šarlatanizmo. /.../ iš lingvistinių į antilingvistines pozicijas perėjusių nurašinėtojų kurpiama puskalbė jau yra savotiška lietuvių kalbos priešybė.“ (64–65 p.)

Tačiau „nurašinėtojai“, tvirtai įsikibę į 1997 m. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos sprendimą Nr. 60, kai jai vadovavo docento autoritetas Albertas Rosinas, ir į valdžios bambagyslę, nemano, kad tokia grėsmė lietuvių kalbai yra esminė, argumentuodami, kaip cituoja ir mūsų oponentas, „kad asmenį identifikuoti pagal pavardę yra būtina, nieko nepadarysi“. Tačiau juk netgi ir tie „nurašinėtojai“ nedraudžia svetimvardžius užrašyti lietuvių kalba pagal tarimą (vienas iš esminių jų argumentų yra tas, kad visų užsienio kalbomis parašytų tikrinių vardu esą neįmanoma užrašyti lietuviškai; tiesa, latvių kalbininkai mano, kad daugelį jų užrašyti latviškai problemos nesudaro).

Kad ir ką autorius besakytų, „nurašinėtojai“ nesiūlė užsienio kalbomis parašytų formų perkelti ir į Lietuvos piliečių asmenvardžių oficialią rašybą. Bent jau A. Rosinas tokių dalykų, kiek žinau, tikrai nėra siūlęs. Kadangi nebėra kaip jo paklausti, gal docentas paieškotų citatų?

Bet yra paprastesnis būdas. Kas trukdo straipsnio autoriui to paklausti savo antrojo autoriteto, Vytauto Ambrazo, kuriuo jis taip remiasi? Kiek teko šiais klausimais bendrauti ar skaityti, ką jis yra parašęs, jis niekur nėra siūlęs „originalias“ kitų kalbų formas įkelti vietoj užrašų valstybine kalba Lietuvos piliečių pasuose. V. Ambrazas tokiems pasiūlymams visada prieštaravo, reikalavo atskirti užsieniečių pavardžių rašymą nuo Lietuvos piliečių pavardžių rašymo (kaip ir [Zigmas Zinkevičius](#) bei kai kurie kiti kalbininkai, neatmetantys riboto svetimų kalbų formų vartojimo).

Didelį susirūpinimą kelia oponento nuolat kartojamas „argumentas“, kad svetimų raidžių (tad ir svetimų formų žodžių) vartojimas lietuvių kalbos tekstuose „dar jos nesugriovė“. Juk jeigu tokią praktiką plečiant unikali lietuvių kalbos sistema pagaliau būtų sugriauta, apie tai rašyti ir dėl to apgailėstauti jau būtų per vėlu ... Visos šios pastabos turėtų paskatinti įstatymų leidėją susilaikyti nuo bereikalingos rizikos lietuvių kalbai bei nuo rizikos, kad šviesios docento nuojautos juk gali ir nepasitvirtinti. Lietuvių kalbos oficialusis gyvas vartojimas – tai tikrai ne ta sritis, kur galima būtų papildomai eksperimentuoti, kas buvo teisu.

Istoriniai ir ideologiniai argumentai apie „vakarietišką“ bei „rytietišką“ orientaciją

Atskirą temą sudaro straipsnio autoriaus nuolat pakartojami seni kaltinimai, esą svetimvardžių lietuvintojai priklauso „rytietiškai“ orientacijai, atstovauja bolševikmečio įdiegtai tvarkai ir gina rusų kalboje naudojamą svetimybės adaptavimo į savo kalbos sistemą praktiką. Kai vakarietiškų kalbų

formų nurašinėtojai esą atstovauja „vakarietiško kelio pasirinkimui“, mat jie siekia sugrįžti prie tarpukariu buvusios praktikos.

Iš tiesų, svetimvardžių rašymo praktika prieškariu dar nebuvo nusistovėjusi. Tačiau tendencija buvo priešinga, negu dabar siūlo G. Kirkilas. Tada buvo stiprinamas lietuvių kalbos vartojimas, diegiamos lietuviškos žodžių formos, plėtojama piliečių asmenvardžių atlietuvinimo kampanija (o ne išlietuvinimo, kas mėginama daryti dabar). Originaliųjų ir hibridinių svetimvardžių formų perkėlimas į lietuviškus tekstus dar buvo gana paplitęs (antai, jas vartojo ir valstybės laikraštis „Lietuvos Aidas“). Tad nenuostabu, kad ir 1938 m. Pavardžių įstatyme piliečiams buvo numatyta galimybė pase užrašyti savo asmenvardžius kita kalba.

Tenka sutikti ir su apibendrinimu, kad to meto šviesiausi kalbininkai – tiek Pranas Skardžius, tiek Antanas Salys toleravo originaliąją ar hibridinę svetimvardžių rašybą. Tačiau sakyti, kad aiškios jų pastangos lietuvininti, pritaikyti tokias formas „prie mūsų įprastinio [lietuvių kalbos] tarimo ir rašymo“ esą jau priskirtų juos prie „rytietiškos orientacijos“ būtų neteisinga (užtenka paminėti kad Pr. Skardžiaus ginčą su R. Mironu, kaip turi būti rašomas ir linksniuojamas *Grandi ar Grandis* ir jo išvadą: „R. Mironas savo galvoje eina prieš lietuvių kalbos įpročius ir nori svetimųjų vardų rašymą padaryti kuo mažiau įmanomą“, cit. *Lietuvių kalbos išdavystė*, 70-71 p.).

Svetimų vardų integravimas į lietuvių kalbos sistemą niekaip negali būti priskiriamas rytietiška orientacijai ar Kremliaus nurodymams ir dėl daugelio kitų priežasčių: 1) sulietuvinimo tradicija lietuvių rašyboje atsekama nuo XVIII a. pr. Mažonoje Lietuvoje ir tęsiasi per XIX a.; 2) panašią praktiką taiko ne tik lietuviams giminiški latviai, bet ir, pavyzdžiui, čekai; pagal savo tartį užrašo svetimvardžius taip pat ir, pavyzdžiui, prancūzai; 3) lietuviškos formos svetimvardžių rašymą (pirmą kartą skliaustuose nurodant ir originalią jų formą) siūlė jau V. Kudirka; 4) V. Kudirkos pasiūlytas rašybos modelis galiausiai nusvėrė ne tik okupuotoje Lietuvoje, bet ir IŠEIVIJOS lituanistų darbuose.

Pastarasis atvejis ypač iškalbingas, kadangi išėivijos lituanistai tikrai nesivadovavo rusų kalbos praktika. Be to, tarp jų buvo ir ...Pr. Skardžius, kalbos klausimais paprastai sutaręs ir su A. Saliu. Siūlau atsiversti 1950 m. [Vokietijoje](#) išleisto *Lietuvių kalbos vadovo*, sud. prof. dr. Pr. Skardžius ir kiti, 88–90 psl. esantį skyrių „Tikrinės svetimybės“ (kai okupuotoje Lietuvoje svetimvardžių rašyba dar nenusistovėjusi). Verta atsiversti ir Dr. Petro Joniko parašytos, 1987 m. Čikagoje Lituanistikos instituto išleistos knygos *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje* bet kurį puslapį. Antai, 393 psl. svetimvardis rašomas taip: M. Felkelis (M. Voelkel). Priminsime, kad P. Jonikas prieš karą buvo Pr. Skardžiaus ir A. Salio bendražygis (tada juokaudavo, kad mirus K. Būgai Lietuvoje liko tik pustrečio kalbininko, mat P. Jonikas buvo iš jų jauniausias).

Tad visos kalbos apie vakarietiškas ar rytietiškas orientacijas, kiek tai siejama su svetimvardžių rašyba, yra bjauri demagogija. Pagaliau, jei iš užsienio kalbų atėjusių svetimvardžių rašyboje vėl sukelta sumaištis, tai dar nereikia, kad ją reikia perkelti ir į Lietuvos piliečių oficialią vardų ir pavardžių rašybą, kuri iki šiol vyko (ir tebevyksta) pagal valstybinės lietuvių kalbos taisykles.

Dėl vietos stokos neverta atsikirtinėti dėl visų klaidinančių oponento teiginių, kurie yra susiję daugiausia su Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1997 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 60. Jie neturi nieko bendra ne tik su TALKOS ar Valentino Stundžio, bet ir su G. Kirkilo projektu, kurių objektas yra tik Lietuvos Respublikos piliečių asmenvardžių rašyba tapatybės dokumentuose.

Vietoje pabaigos

Filologo A. Smetonos straipsnyje teisingai pabrėžiama, kad politikai neturi teisės neatsižvelgti į Valstybinės lietuvių kalbos komisijos išvadas dėl TALKOS iniciatyvai alternatyvaus Vardų ir pavardžių įstatymo projekto, svarstomo Seime. Bet Teisės ir teisėtvarkos komitetas neatsižvelgė į komisijos išvadą, kad galimos tik ribotos išimtys dėl piliečių asmenvardžių rašybos tapatybės dokumentuose nevalstybine kalba. Komitetas išplėtė šias išimtis iki kiekvieno piliečio, kuris tik pateiks kažkokį „dokumento šaltinį“, kur jo vardas ir pavardė galėjo būti parašyta nelietuviškai. Docentas stoja mūru už tokį projektą.

Apgailėtina, kad straipsnio autorius užsipuola piliečių iniciatyvą ginti valstybinę kalbą, tačiau mėgina pateisinti politikus, kurie trypia Konstitucijos 14 straipsnį. Visuose pavyzdžiuose, kurie pateikiami jo straipsnyje, kai problemos gali būti sprendžiamos pagal TALKOS siūlomą latvišką modelį, jis stoja ne į lietuvių kalbos pusę, siūlydamas iš viso atsisakyti lietuviškos, valstybine kalba parašytos formos. Straipsnyje aiškiai neišvengta ir itin šiurkščių etikos pažeidimų. Ko verti vien komentarai apie *Dabartinės lietuvių gramatikos* tikruosius ir „pirašytus“ autorius arba apie tai, ką suvokė ir ko esą nesuvokė poetas Justinas Marcinkevičius. Į nepagrįstus, klaidinančius išvedžiojimus docentas į G. Kirkilo projekto rėmėjus įrašė ne tik niekuo dėtus kalbininkus, bet ir griežtus tokių pasiūlymų priešininkus, tokiu būdu suklaidindamas net ir Rimvydą Valatką.

Belieka tik užjausti Vilniaus Universitetą, o ypač jo Filologijos fakultetą.

The logo for DELFI, consisting of the word "DELFI" in a bold, sans-serif font. The letters "D", "E", "L", and "F" are blue, while the letter "I" is yellow.